

Миодраг Матицки

Стеријин спомен Књазу Михаилу

Наша породична гробница у Вршцу је на десетак корака од Стеријиног гроба. Кад се прође гробљанска црква, крене се првом стазом лево. На самом почетку сахрањен је Стерија.

Моји, полако, одлазе на онај свет. Отац, брат, мајка. Учестали су парастоси, четрдесет дана, пола године, година. И мени се ближи крај. Увек сам гледао да удесим да се на гробљу нађем кад звоне звона. Тада је постојала могућност да сретнем Стерију како се ди на оближњој клупи, скупљен, поднимљен, са истуреном усахлом руком којој је приличило да држи само гушчије перо.

Када сам га први пут угледао, успорио сам корак, али му се нисам обратио. Само смо климнули главом у знак поздрава. Тек када сам се прихватио да приредим његову књигу песама, једину коју је објавио за живота, поздравио ме је гласно:

– Добар дан, млади господине! Јесте ли ви тај што припрема за печатњу моје *Даворје*?

Том приликом смо разменили тек неколико речи. На одласку, обећао сам му да ћу му донети књигу када буде објављена.

Приликом следећег сусрета, устао је да ме поздрави.

– Кажу, млади господине, да ћете *Даворје* приредити са објашењима. Занима ме да ли има нешто што нисте успели да разјасните?

– Толико је писано о вашим песмама да готово да више и нема тајни. Једино ме мучи "Спомен путовања по дољним пределима Дунава". Та песма је, најпре, објављена 1845. у београдској *Подунавки*, а потом 1852. у *Световиду* темишварском, зар не?

– Ах, не! Још 1843. припремио сам је да је објавим као посебно издање, Књазу Михаилу у част. Та песма је младом Књазу била намењена.

– Као савети владару, да спозна колико је историја немилосрдна?

– Да, желео сам да баш на то наше заједничко путовање лађом, низ Дунав, оставим спомен који ће га опомињати.

– Значи, пловили сте Дунавом са младим Књазом? То, ипак, није опевано измишљено путовање?

– Било би то најобичније путовање, да није било Књаза, да се није толико

усхићивао пределима који су крај нас промицали. И, тако, у жељи да му откријем тајне пролазности и таштине, почео сам да нижем слике оним редом како су нам се на том путу јављале. Тад ни слутио нисам да Дунв није само заталасана велика вода, холм, па заравни, па вар од камена, да шаренило што се смењује по обалама промиче брже но што је човек у стању да упамти. Природа, и иначе, уме да пролети кроз наша чула и да нас остави празнијим но што смо били. Боје, миомириси, цвркути, све то нагло дође и прође, а у нама остане још већа празнина. Кад сте на пловилу, млади господине, онда то све бива још брже, још болније. У утроби негде, у самом дну човечијем, отвара се бездан у који се читавог живота полако пропада, у који се неумитно тоне.

– Ишли смо у Јаши, у посету неком племићу, школском Књажевом другу, али то наше путовање по дољним пределима Дунава није се тицало само тока реке, градова и места која у песми помињем, већ оног што је у мени ширило празнину. Тад сам спознао први пут суштину оног вечитог ништа, тад настао је први стих мог ”Надгорбија”, које сам сам себи, пред смрт, сочинио: ”Ништа из ништа, све је ништа.”

– Немојте тај стих делити, ако у песму будете печатали у другој књизи *Даворја* коју сам, у једном тренутку, намеравао да према првој начиним. То је један стих, и њега сам хиљадама пута изговорио тако, исцела, као почетак моје личне молитве.

Та песма, млади господине, била ми је утеха у годинама када сам овде, у Вршцу, повучен од свега и свих био исто овако сам. У сећање ми се враћао Дунав како онако велики, као што нам

у почетку изгледа и живот који је пред нама, час тихо, час буровно, струји огромно и, најзад, све у море црно носи. И као вечити Дунав што, на крају, величину своју саспе у гроб, тако и наши животи скончавају, утихну као уморна река на ушћу.

А Књаз се веселио и стално рукама показивао весела брда што су пролетала крај нас, грдне брегове, све то дивно позорје оку. Па кад наиђосмо на тавне горе које као да нам у самој води пресецају пут, Дунав се свије и тако горде их заобиђе, па све ми се то учини као и у животу што бива, кад срећа и несрећа узмућују наизменице живот човеку, кад удари судба тешка, тресну човека бурно, па му наједанпут сунце засине и разгали му се небо, ишчезну беда и страх, па надежда сване му опет.

Уз пут сам Књазу показивао путеве које су древни Римљани градили да би лакше другима стрелом задали рану, а сада нема ни једних ни других, све их је немирне ледени помирио гроб. И причали смо о спомену Тројана цара који је на стени утврдило писмо. У први мах не сетисмо се Тројанових тријумфа и разлога његове славе. Остаде за њим тек табла камена, ”усрећити твој тобом народ”, рад те табле остаде вечно честит и свима познат.

Онда приспемо до Гвоздене, Демир капије, што многим је бродовљу била беда и гроб. Ту, Дунав стешњен јечи, као да од људи помоћ призива или да их опомиње. Књаз и ја примакосмо се један другоме, раме уз раме. Никада, ни пре ни после, ближи нисмо један другоме били. Па кад се обале опет одмакну и Дунав се укаже у свој ширини, угледасмо остатке моста Тројановог, који је градио горди Полидо-

рије. И распричасмо се о мостовима, и онима који се умом стварају, који се ослањају на мислена крила, и о онима који се рукама граде како би поздравили даљну браћу, како би утврдили свезу људску и леп сродства сплет, помогли да цвета трговина, да се мисли могу сприопштити узајамно, да се свету, најзад, златни век укаже. А Књаз се растужи кад му саопштим да Тројан сазида мост како би лакше Декевала поразио, да тај мост, данас, тек ту и тамо из Дунава извирује јер је због нечије пропасти грађен. И да баш тако грађен ону славу цара Тројана помрачује. И, ето, такав мост време је потрло, и дело и мајстора Полидорија самог. За правом величином својом свуд растурен сад тужи камен.

И прођосмо Северин град што је у развали лежао сарањен, а ту је Србаља мач, с Дечанским, крчио владу себи. Сад Черњец стоји тек као спомен српске славе јер, ето, све је подложно црву времена, све нагло на овом свету се мења, годишњим добима налик. И слава и глас буду и оду као ветром разнети, за њима остану тек трошни останци.

И причали смо о нечему што је савим другачије од онога што рат, што мач доноси, о народне славе попрешту. Тада нисам ни слутио која га горка судба чека, да ће врло брзо бити прогнан из Србије, да ће га зла коб и по други пут у животу сустићи и живот му прекинути. Али не кајем се што сам му на тој лађи, на Дунаву, поручио да уместо мача дигне име и чест рода милога, да његова дела треба да буду другојачија, ако жели да му гроб заслужном споменик сјајан буде. Кратак је живот ко сан, дела су вечита тек.

– Господине Стерија, иза свега што говорите, иза те песме, стоји Хорације? Од Хорација сте управо такве оде читавог века преводили.

– Да, стоји Хорације! Са њим сам, као и ви, сада са мном, стотину пута разговарао, као да је жив навраћао је ноћу у моју собу. Па би притулио лампу јер светло није трпео, а знао је и да ми жена брани да сувише петролеј трошим због писања. Зато му лице не бих могао препознати, али душу сам му открио преведећи ноћима његове оде. Јесте, Хорације ми је био највећи пријатељ када сам се из Београда у Вршац повратио, безмало прогнаник, и у свом родном граду окужен као неко који није спреман да држи ватрене говоре о буни 1848, да се кити кокардама, већ пева о човечеству и зверствима која је буна, као и сваки други рат, народима у Војводици донела. Хорације је био тад мој лекар, мој побратим, мој брат, млади господине. И нема моје песме а да неки стих Хорацију не дугујем. Путовање Дунавом, као искуство, уз младог Књаза који ми је и очима, и ухом и душом био отворен, то се путовање одиста збило. Тад сам први пут спознао да поред предела доступних погледу, постоје и доњи предели света. Једино нисам знао шта чека онога коме се укажу доњи предели Дунава. Са тих предела, млади господине, повратка нема.

Песму сам намеравао да печатам почетком 1842. године. На плакети је већ била исписана посвета Књазу: ”Спомен Књазу Михаилу на путовање по дољним пределима Дунава”. И док сам са штампом одуговлачио, песму једнако дотерујући, дигне се буна Вучићева и других уставобранитеља 1842, и Књаз буде изгнан и не поврати

се у Србију све до моје смрти. А био је први владар нове Србије именован и по вољи народној и ”по милости Божијој”, велики дар народу српском. Тек 1843. године решим да песму печатам, макар само у неколико егземплара. Будем принуђен да из наслова уклоним Књажево име, али му, ипак, једну књижицу пошљем у Беч. Ваљда је разумео шта му песмом поручујем. Радовало би ме ако му је та песма, колико и мени, била утеха.

Како се приближавала прослава две стотине година од његовог рођења, Јован Стерија Поповић почео је да ми се јавља и у Београду, у аули Српске академије наука и уметности, поред свог попрсја ту одскора изложеног.

У почетку било је исто као на Вршачком гробљу. Ја сам га главом поздрављо, а он ме је гледао као странца. Онда ми се, једном, осмехнуо. Померила се бронза. Када се појавила и друга његова књига *Даворја*, први пут као посебна књига са песмама које је, у рукопису, намеравао да објави као другу част, сачекао ме је у аули САНУ, загледан у имена председника Академије уписана у камени зид. Ваљда се питао где је место за њега и Атанасија Николића, јер су они још јуна 1841, охрабрени Књазом, кренули са идејом да се оснује Српских наука академија. Он је сам сачинио молбу упућену Попечитељству просвешченија. Попечитељство је решило да се то одмах и оствари, једино су тражили да се, за почетак, то не назива Академија, већ Друштво српске словесности. И 7. новембра 1841. Књаз потврди Уредбу о оснивању Друштва својим печатом и потписом. Из Устава Друштва, који је Стерија већим делом начинио, све је било примљено, само је изостављена

одредба у којој се вели да је Друштво под Књажевим покровитељством. Већ тада је некима Књаз Михаило засметао, већ тада су смишљали како да уклоне Обреновиће.

– Помозите ми, млади господине, да се одвојим од свог споменика. Радо бих прошетао до куће у којој сам, некада, у Београду живео.

– Све је то порушено, наново изграђено, али још постоји та улица и отприлике се зна место где се ваша кућа налазила. Ја станујем у малој улици, некадашњој Теодосијевој, одмах испод, двеста метара ваздушног пута нас раздваја. Увек сам се радовао што сте и ви, ту близу мене, некада становали.

– Земљаци се држе заједно и на овом и на оном свету. Једино, када је реч о гробљу, не журите!

Шетамо подруку Књаза Михаила улицом. Како се одвојио од споменика, Стерија ми је дошао мален, мањи но што сам га замишљао. Застајао је крај излога књижара и разгледао књиге. Нова дела, нова имена. Тако дођемо до трга са Књажевим спомеником. Стерија прочита натписе изливане у бронзи са именима градова које је Књаз од Турака повратио. Док је обилазио око споменика сузе су му грунуле на очи.

– Ја сам срео Књаза 1867, када му је била осма година другог владања. Био сам на Савском пристаништу, где се тискало на хиљаде људи да га испрати. Он се баш спуштао са пратњом од Саборне цркве, где му је читана молитва за срећан пут до Стамбола. Сирена пароброда *Делиград* се тад огласила, све је било испуњено цвећем и покличима. Био је март, Весна се тек ту и тамо

оглашавала, баш исто време као када смо се 1842. спуштали лађом у доње пределе Дунава. Тад, у том мноштву, као да ме је угледао. Застао је и оним тужним очима загледао се у мене стешњеног гомилом. Подигао је руку да ме поздрави. Можда је желео да ми поручи да креће у Стамбол да се султану Абдул Азису поклони, јер је овај само то тражио, па да Србији у миру поврати градове.

У Варни је Књаз прешао на *Сулџанију*, царски пароброд, и на Порти, кажу, био дочекан као најрођенији. Са ферманом се, истим путем, вратио крајем марта 1867. године. Три дана је у Румунији пут прекинуо, ради посете Кнезу Карлу, а у ствари, да на миру, већ издалека, јави онима који су тај подухват подржали да је све најбоље испало. Били су то они који су тад држали Европу, цар аустријски Франц Јозеф, Александар цар Русије, цар Наполеон, краљица Викторија, па Бизмарк, канцелар Прусије. Све је њих Књаз Михаило посећивао, са свима се унапред о свему договарао. На европским дворовима од миља су га звали Prince Michel. Књажево путовање до Стамбола, млади господине, било је достојно великог моста, првог који је начињен са Турцима после толико векова зла, вредан хвале, јер је начињен без оружја, без силе и муке народне.

У Београд се Књаз повратио 4. априла. Четири су га пароброда пресрела и до Београда допратила. Топови су силни грували са Јалije, Шанца и Каја-бурме. И тада су нам се погледи сретли, у том највелелепнијем тренутку његове друге владавине, али су његове очи опет биле тужне. Једва је подигао руку да ми махне у знак поздрава. Био

је тужан и када је на Калемегдану, неколико дана потом, црски ферман прочитао окупљеном народу и када су паробродом последњи низами турског гарнизона напустили тврђаву и отишли се низ Дунав. Низ Дунав су нас напустили последњи Турци, после толико векова ропства. Био је април, а он тужан, као да је слутио свој скорни трагични крај.

Кад смо се срели по повратку из Стамбола, извадио је из хепа малу књижицу за коју кажу да ју је читао на лађи док се пробијала Демир капијом, да је то био мој спомен путовања по дољним пределима Дунава. У једном трену тргао је главу и раширио обе руке као да од мене тражи некакав одговор. И у оном мноштву кренуо је да се пробија ка мени, машући ми том свеском, али, колико ми се он примицао, ја сам му био све даљи, како то бива на граници овога и онога света.

– Ваљда је хтео да ми каже да ме је разумео, да је песму разумео, али да се из печатане песме не види да је то путовање било наше заједничко, наше последње дружење.

– Изневерио сам Књаза! Нисам смео да из наслова песме изоставим његово име. Та песма је због њега настала. Но ту исправке више нема. Ту песму како је објављена 1843. године не рачунајте, млади господине. Нек остане онаква како је печатана у мом *Даворју*.

Онда застане, и помало цинцарски лукаво смешећи се, упита ме:

– Да ли сте размишљали да поред две књиге *Даворја* приредите и све моје друге песме. И оне из младости, и латинске оде, и оне из мојих позори-

шних комада које су се певале, као и оне никада довршене?

– Баш на томе радим за ову вашу велику прославу 2006. године. Зваће се *Осјале њесме* и биће штампане онако како су настајале.

Док смо пролазили поред Народног позоришта, подсетим га да је то здање Књаз Михаило сазидао, памтећи време када је у Београду, у Ђумрукани, њиме вођен, кренуо са радом први стални професионални српски театар.

– Да ли сте, господине Стерија, имали прилике да погледате неки данашњи позоришни комад?

– Та зар бих ја могао без театра и на ономе свету? Гледао сам само комедије. Једино у њима има правог живота. Само, знате млади господине, да-

нашње, ваше комедије, од мојих су много тужније.

Онда ме упита куда води улица што се спушта поред позоришта?

– У Вршац, господине Стерија.

– Идем ја полако туда. Време је да се, опет, у Вршац вратим.

Никако да завршим *Осјале њесме* Јована Стерије Поповића и тако у потпуности заокружим његово песничко дело. Црна кожна торба, пуна снимака појединих његових песама, фотокопија из старих листова и часописа, извода из литературе, стоји на полици у предсобљу, склоњена од очију као ковчег купљен унапред. Нисмо још спремни да се последњи пут суочимо Стерија и ја.

